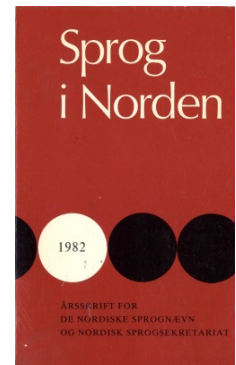

Sprog i Norden

Titel: Finnarna i det nordiska samarbetet Språkliga synpunkter
Forfatter: Pirkko Ruotsalainen
Kilde: Sprog i Norden, 1982, s. 35-43
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Dansk Sprognævn

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Finnarna i det nordiska samarbetet

Språkliga synpunkter

Av *Pirkko Ruotsalainen*

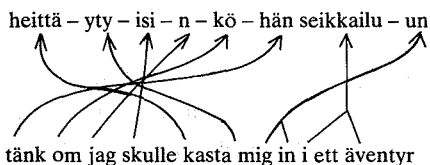
Finland utgör en bro mellan öst och väst. Vi har livliga förbindelser och goda relationer till alla våra grannländer. Kulturellt och historiskt hör vi till den nordiska gemenskapen, men samtidigt har vi många av våra rötter i öst. Även våra språk – finskan och svenskan – härstammar från öst och väst.

Med de nordiska länderna har Finland i dag många sammanfallande intressen. En del av samarbetsmotiven är ideologiska, en del klart nyttobetonade. Aldrig förr har nordiska kontakter och nordiskt samarbete varit så intensiva på så många områden som under de senaste decennierna. Intimast har samarbetet varit på kulturområdet, men finsk-nordiska kontakter bildar en väv som har många starka och färgrika trådar inom bl.a. industriellt samarbete, handelsförbindelser, arbetsmarknad, kommunikationer, datatrafik och otaliga personliga kontakter.

Den språkliga särställningen

Språkligt sett har Finland en särställning i nordiskt samarbete. De som talar ett skandinaviskt språk som sitt modersmål har ofta svårt att förstå problematiken för Finlands del. Avgörande för finnarnas språksituation är att finska tillhör en annan språkstam än de nordiska språken. Att lära sig svenska eller andra germaniska språk kräver av de finsktalande en mycket större arbetsinsats än vad som gäller för skandinaver som lär sig t.ex. engelska. På samma sätt har skandinaver stora svårigheter att lära sig finska. Skillnaderna gäller inte enbart lexikon och uttal, utan hela den språkliga strukturen: finskan är ett syntetiskt, starkt agglutinerande språk, de nordiska språken mera analytiska. På seminariet "Internordisk språkförståelse" gav en av våra språkforskare Ja-

akko Lehtonen ett belysande exempel på detta. Han valde ett skämtsamt utrop: "Tänk om jag skulle kasta mig in i ett äventyr" som i finskan motsvaras av "Heittäytyisinköhän seikkailuun". Om man segmenterar den finska tvåordssatsen morfologiskt är det möjligt att visa den grundläggande strukturella skillnaden: suffix i finska och självständiga ord i svenskan. Hela satsen, som i svenskan innehåller tio olika ord är på finska uttryckt i två ord.

I finskan utgör ordstam och suffix en viktig informationsenhet. Då suffix har så stort informationsvärde i finskan, koncentrerar sig finnarna omedvetet på slutet av orden, men då vi talar svenska bör vi i stället rikta uppmärksamheten på funktionsord framför huvordet. Detta har till följd att finnarna är tvungna att lära sig ett nytt sätt att processa tal i hjärnan som på ett markant sätt avviker från modersmålet. Detta bara som ett exempel på de faktorer som är verksamma i den utforskade "svarta boken" – de kognitiva strukturerna i människans centrala nervsystem.

Finnarna – alltså den stora majoritet av finländarna som har finska som modersmål – hör alltså inte direkt till den nordiska språkgemenskap som baserar sig på att var och en får använda sitt modersmål. Vårt förhållande är mera indirekt – via svenska språket. En finnes svenska representerar ett typiskt inlärt främmande språk som då påverkas bl.a. av följande faktorer:

- medveten kontroll av grammatiska strukturer
- begränsat ordförråd, av vilket största delen ofta är passivt
- mindre idiomatiska uttryck
- psykologiska barriärer

Under det nordiska språkmötet i augusti höll docent Baldur Jonsson ett föredrag om "Isländskans ställning och roll i nordiskt samarbete". Då konstaterade han att vi måste acceptera den bittra sanningen, att det nordiska samarbetet, hur ädelt det än

kan låta – vilar på språklig orättvisa. Finnarna har lätt att instämma; de har starkt upplevt att talsituationen på nordisk nivå inte är jämställd: skandinaver får använda sitt modersmål medan finnar talar ett för dem helt främmande språk. I en kommunikationssituation har den som får använda sitt modersmål alltid ett överläge: tankegången förvandlas lätt till flytande tal: ordförrådet är mera nyanserat, satserna elegantare formulerade. Språkbruket är på en hög nivå och ger talaren tillfredsställelse och självtillit. Ett samnordiskt möte, där det ofta talas tre olika språk – på den höga nivå som bruket av modersmål alltid har – kan vara oerhört stressande för en finne som försöker klara situationen med hjälp av sina begränsade kunskaper i svenska.

Hur klarar de finskspråkiga den krävande språkliga uppgiften?

Svaret är väl, att språkkunskaperna varierar enormt. En del klarar sig relativt bra, men alltför många har stora språksvårigheter. Avgörande är deras kunskaper i svenska. En vanlig mötesituation är att den finska deltagaren tämligen bra förstår vad som blir sagt på svenska, norskans olika varianter vållar vissa svårigheter, men av danskarnas inlägg får hon inte ut mycket. Kanske har hon förstått ca hälften av det som har sagts under mötet. Hon måste ha stor språklig fantasi för att fylla i de stora luckorna. Situationen kan vara ytterst stressande för henne, den biologiska kommunikationen förhindras och det kan lätt uppstå tankeblockader som följd av stressmekanismer i kroppen: stresshormonerna adrenalin och noradrenalin ökar i blodomloppet och förhindrar hjärnans funktioner. Värst är situationen när ordföranden talar danska. Den finska deltagaren kan ha svårt att följa med och det händer att hon inte alltid vet vad diskussionen handlar om. Det är danskans uttal som förorsakar de största svårigheterna. Även den rytmiska strukturen kan försvåra den finska lyssnarens förståelse. Sådana egenskaper som inverkar på rytmen kan vara bl.a.

- danskans stød
- kvantitetsförhållanden
- fraccentuering och
- vokalbortfall.

Islänningarnas danska brukar t.ex. vara lättare att förstå. Skandinaverna borde vara klart medvetna om de stora krav som nordiska möten ställer på dem som inte kan tala sitt modersmål. De borde koncentrera sig på att underlätta situationen så mycket som möjligt. På det här området finns det en hel del att göra. Jag har mött skandinaver med en förståelsefull inställning till de finska deltagarnas språksvårigheter. De har då använt olika tekniker för att underlätta förståelsen och även lyckats med det. I finländska ögon är en sådan nordbo på en helt annan nivå än den som utan att bry sig om andra enbart förverkligar sig själv med språkliga medel. Tyvärr är sådana människor alltför få. Vi älskar myten om skandinavisk språkförståelse. Den stämmer dock inte alltid med realiteterna, även danskar, norrmän och svenskar kan ha språksvårigheter, som man kanske inte gärna erkänner. Skenet bedrar: en tyst deltagare kan vara tyst just därför att hon inte har förstått.

Jag har här tagit upp bara språksvårigheterna vid de nordiska mötena. Det är dock endast en liten del av hela det språkliga problemkomplexet som har många fler aspekter än jag här kan ta fram. T.ex. samarbetet inom forskningen – ett politiskt högt prioriterat område just nu – lider av samma språksvårigheter. Problemen har redan diskuterats i tiotals år utan att några väsentliga förbättringar har åstadkommit. Situationen varierar från område till område men sakernas tillstånd upplevs som djupt otillfredsställande av många. En ledande finsk forskare gav en gång en träffande karakteristik av Finlands roll i nordiskt samarbete på hans forskningsområde: "Det är som om en handikappad skulle tävla med fullt friska".

Det är här skäl att tillägga att många finnar hyser stort intresse för nordiska kontakter och nordiskt samarbete – trots språksvårigheterna. *Även de finskspråkiga* vill delta aktivt i samarbetet och bidra med egna initiativ i nordiska sammanhang. Det här tyder på att den nordiska samhörigheten inte enbart ligger på språklig bas utan består av flera viktiga faktorer.

Kan man minska de finskspråkigas språkliga problem?

Frågan kan besvaras ur många olika synvinklar. Jag tar här en-

dast upp några förslag – från tre olika synpunkter: vad gör finnarna själva, vad kan skandinaverna göra och vad kan vi göra tillsammans.

Vad gör finnarna?

Språkkunskaper har alltid prioriterats högt i det finländska samhället. I grundskolan och gymnasiet har vi ett omfattande språkprogram, som innehåller undervisning i svenska (respektive finska för de svenskspråkiga), engelska, tyska, franska och ryska – i några skolor även latin. Språkprogrammet anses vara relativt tungt för den enskilde eleven: Det finns två obligatoriska språk i grundskolan och tre i gymnasiet – svenskan är ett av dem.

Svenskan har traditionellt intagit en central ställning i skolornas språkprogram som landets andra officiella språk och som medel för nordisk kommunikation. Undervisningen i svenska har långa traditioner och sträcker sig för närvarande över ett allt vidare fält: från grundskolan över gymnasium och yrkesläroanstalter till högskolor samt vuxenutbildning. Danska, norska och isländska undervisas främst vid högskolor, men det finns en växande skara tjänstemän och andra personer som behöver förmåga att förstå dessa språk.

Vid planeringen av svenskundervisningen har vi i Finland utgått från *den livslånga utbildningens princip*. Grundskolans uppgift är att ge basfärdigheter i svenska till varje finskt barn. Studierna kompletteras sedan på ungdomsstadiet och senare efter behov bl.a. i högskolor, olika institut, inom arbetslivet och vuxenutbildningen.

Det har hänt mycket på svenskundervisningens område under de senaste åren i Finland. Läroplanerna för grundskolan, gymnasiet och yrkesläroanstalterna har reviderats, undervisningsmetoderna har moderniserats, nya läroböcker producerats. Även lärarnas grundutbildning har planerats på nytt och deras fortbildning har effektiverats. M.a.o. har finnarna investerat mycket tid samt personliga och ekonomiska resurser i svenskundervisningen.

Det är här skäl att anmärka att de finnar som för närvarande sköter nordiska kontakter är 'produkter' av den gamla skolan,

där bl.a. muntlig framställning inte var ett prioriterat delområde i undervisningen. Strävan efter felfritt språk förorsakade också rädsla för språkfel som för närvarande hindrar många finnas muntliga kommunikation.

Om man vill minska finnarnas språksvårigheter inom nordiskt samarbete i dag bör vuxenundervisningen vidareutvecklas. Den livslånga utbildningens princip förutsätter att vi efter grundutbildningen kan erbjuda ett tillräckligt utbud av språkkurser för de personer som kommer att ha nordiska kontakter antingen inom arbetslivet eller under fritid. Detta kunde vara en stor utmaning bl.a. för medborgar- och arbetarinstitut, folkhögskolor, sommaruniversitet och arbetsplatsutbildning. T.ex. för dem som hör till nordiska samarbetsgrupper borde anordnas förberedande "skräddarsydda" språkkurser, där man bl.a. kunde repetera det centrala ordförrådet och basstrukturerna samt genomgå de centrala facktermer som deltagarna kommer att möta under arbetets gång. Nordiska språk- och informationscentret deltar gärna i planeringen och i lärarnas fortbildning.

Därtill behövs det kontrastiv grundforskning – framför allt på psyko- och sociolingvistikens område. För att vidareutveckla svenskundervisningen i relevant riktning behöver vi forskningsbaserade uppgifter om de faktorer som står som hinder för den finskspråkige, då han försöker förstå och tala skandinaviska språk. Vi behöver också en objektiv bild av de fördomar och stereotypa föreställningar som kan vara förknippade med studier av skandinaviska språk – en viktig uppgift för språksociologer. De utgör psykologiska hinder i inlärningsprocessen bl.a. genom att minska motivationen.

Vad kan skandinaverna göra?

Det behövs en attitydförändring: alla skandinaver borde bli klart medvetna om de språkliga problem som nordiskt samarbete, bl.a. nordiska möten, förorsakar alla dem som inte får använda sitt modersmål. M.a.o. behövs det mera förståelse och solidaritet – även självdisciplin. Nordiska språksekretariatet har utarbetat språkliga anvisningar för alla dem som tar del i nordiskt samarbete. De är tryckta i den förträffliga lilla handledningen "Att tala

nordiskt" på sid 4-6. Vi finner hoppas att våra nordiska vänner repeterar dem inför varje möte. Jag räknar här upp dem.

1. *Tala inte för fort.* Man försvårar språkförståelsen genom högt taltempo. Finnarna är vana vid att tala lugnt. Det finns undersökningar som visar att en finnes uttal av främmande språk har mindre genomsnittlig hastighet än t.ex. en svensks motsvarande prestation. Talhastigheten kan vara en kulturell skillnad mellan Finland och Skandinavien, det finns nämligen även finlandssvenskar som lider av hastigt taltempo på nordiska möten. "Tänk först - tala sedan" är en gammal visdom som härstammar från de äldre generationerna i Finland. M.a.o. varnar man för verbalism och vill helst koncentrera sig på innehållet. Om tempot är lugnare hinner den finske deltagaren även bättre göra alla de talrika tankeoperationer som behövs när han försöker förstå huvudinnehållet - trots luckorna. De övriga råden lyder:

2. Artikulera ordentligt

3. Undvik snabbt uttalade ifyllnadsfraser

4. Var uppmärksam på orden

5. Försök att övervinna känslan av att det är onaturligt att tala mera "nordiskt"

6. Erkänn och säg ifrån om du inte förstår.

Även föreläsningarna kan man göra mera åskådliga, t.ex. genom att strukturera dem tydligt, ha liten paus efter en större semantisk enhet, ha redundans i språket, göra korta sammandrag och använda stordior och andra AV-medel. Kraven är ytterst måttliga jämfört med dem som ställs på finnarna, islänningarna, färingarna, grönlänningarna och samerna under nordiska kontakter.

Tre förslag om vad vi kan göra tillsammans

1. Det borde bli praxis att alla som anordnar samarbetsprojekt, samnordiska möten, seminarier och konferenser på förhand analyserar den språkliga situationen: kommer det att delta sådana personer som inte talar ett skandinaviskt språk som modersmål? Hur kan man underlätta situationen? Språkproblemen skall lösas på relevant sätt.

Tolkning är en möjlighet som man borde använda i synnerhet

vid officiella möten. Kultursekretariatet har tagit en positiv ställning till tolkning i handlingsprogrammet för ökad språkförståelse i Norden. Tolkningen har flera fördelar. Om de finskspråkiga deltagarna vid möten kan få tolkhjälp kan de bättre utnyttja mötena både aktivt och passivt. Även de andra deltagarna får ett större utbyte av finnarnas aktiva och fullödiga deltagande: de finska åsikterna kan bättre komma fram och man får veta mera om förhållandena i Finland.

Man behöver inte frukta att kunskaperna i skandinaviska språk försämras om tolkning vid möten blir mera allmän. Effekten kan vara den motsatta. Motivationen för svenskstudier bland dem som deltar i nordiskt samarbete skulle fortfarande vara stor. Tolkningen är ju aldrig hundra procentig och man får inte glömma de personliga kontakter som ofta spelar en avgörande roll i samarbetet. Om man genom tolkning kunde få ännu bredare folklager med i det nordiska samarbetet skulle motivationen och intresset för de nordiska språken säkert växa. – Det finns positiva erfarenheter av tolkning mellan de skandinaviska språken och finska vid olika tillfällen, t.ex. Nordiska rådets session, kurser vid Nordens folkliga akademi och vid mindre möten på Kultursekretariatet.

2. Det behövs tvärvetenskaplig grundforskning om den samnordiska kommunikationsprocessen. Vilka faktorer hos talaren och lyssnaren samt i själva informationen inverkar på den språkliga växelverkan i en situation där det talas tre olika språk, och då en del talar modersmål, några främmande språk. Vi har omfattande forskning om lexikon och uttal, nu efterlyses en mera övergripande syn på saken, som även tar upp de många viktiga psykologiska, sociologiska och kulturella faktorerna. Till sist – men inte minst:

3. Vi språkmänniskor brukar säga att det gemensamma språket är en grundförutsättning för allt nordiskt samarbete. Det stämmer, språket är viktigt, men det är inte på långt när den enda grundvalen. Vi har nu på 80-talet kommit in i en ny period, som kännetecknas av kalla och hårda realiteter. Det är dags att utreda vad som är 80-talets utmaningar för oss här i Norden. Är det

kanske sådana livsviktiga uppgifter som att

- kämpa för vår existens
- kämpa för vår livskvalitet och nordiska kultur
- kämpa för att lösa våra stora ekonomiska problem
- kämpa för att minska den orättvisa som råder mellan industriländer och tredje världen.

Om vi är eniga om att vi allt mera behöver varandra, blir det också lättare att förespråka den nordiska språkgemenskapen.

